

Gezondheid: van recht tot burgerplicht?

Huisarts, waak voor een rol als geluksbevorderaar

Als docent wil Donald van Tol huisartsen in opleiding niet zozeer kennis overdragen. Hij probeert ze vooral aan te zetten tot reflectie. Over de vraag wat gezondheid precies is bijvoorbeeld, en welke rol de huisarts heeft om die te bevorderen voor zijn patiënten.

Donald van Tol: 'Ook een verstokte roker met longkanker verdient troost'

TEKST: FRANK VAN WIJCK

Moeten huisartsen zich bezighouden met gezondheidsbevordering? Zo ja, wat is het dan precies wat ze moeten bevorderen en hoe ver moeten ze daarin gaan? Zomaar een paar van de vragen waarover Donald van Tol graag in discussie gaat met huisartsen in opleiding. Ook met huisartsenopleiders trouwens, in de bijeenkomsten die voor hen worden georganiseerd. Net als de vraag: wat is gezondheid? "Over de definitie van dat begrip is veel discussie gevoerd", zegt hij. "En vooral de benadering van Machteld Huber (zie pagina 4-6, red.) vindt de laatste jaren gehoor: positieve gezondheid als het vermogen om zelf regie te voeren. Die komt niet uit de lucht vallen, maar hangt samen met politieke ontwikkelingen rond gezondheid en ziekte en de rol en verantwoordelijkheid van de burger hierin."

Verantwoordelijkheid overheid

De definitie van positieve gezondheid zet zich af van die van de WHO, stelt Van Tol. "De kritiek is dat de WHO van gezondheid een bijna onbereikbaar ideaal maakte. Waar minder aandacht voor is, is dat de WHO niet alleen met een definitie van gezondheid kwam, maar ook stelde

dat gezondheid een recht is. Een recht met de daarbij behorende verantwoordelijkheid voor overheden om de gezondheid van hun bevolking zo goed mogelijk te borgen."

Hij vervolgt: "Daarin hebben we de laatste decennia een duidelijke verschuiving gezien, aansluitend bij de verschuiving van de verzorgingsstaat naar de participatiesamenleving. De komst van de definitie van positieve gezondheid viel zo ongeveer samen met de komst van die participatiesamenleving. In overheidsrapporten vertaalde dit zich in de boodschap dat niet de overheid maar de burger zelf verantwoordelijkheid moet dragen voor zijn gezondheid. De koning droeg dit zelfs uit in de troonrede van 2013. Iedereen die dat kan, dient verantwoordelijkheid te nemen voor zijn eigen leven, stelde hij daarin met zoveel woorden. Een boodschap die samenhangt met de individualisering van onze samenleving. Ik denk dat de verantwoordelijkheid die dit met zich meebrengt voor het individu zijn grenzen kent, zeker als het om gezondheid gaat."

Over-medicalisering

Van Tol zegt zeker positieve kanten te zien aan het gedachtegoed van positieve gezondheid, maar ook kritisch te kijken naar de mogelijke gevolgen. "Het is een voor huisartsen heel praktisch model", zegt hij. "Het zogenaamde spinnenweb-model, waarin positieve gezondheid wordt verdeeld over zes dimensies, is concreet toepasbaar in consultvoering. Maar positieve gezondheid wordt daarmee zo breed, dat het betrekking heeft op alle aspecten van het goede leven. Het gaat niet meer alleen over gezondheid, maar over geluk. Dat beaamt Huber ook." Dat het in de spreekkamer gaat over *het goede leven* leiden, vindt Van Tol op zich mooi, want dat is het hoogste goed. "Je zou dat eigenlijk niet moeten beperken tot de spreekkamer, zet dat spinnenweb bijvoorbeeld op bierviltjes in

'Verantwoordelijkheid nemen voor eigen gezondheid kent zijn grenzen'

de kroeg. Maar, als je gezondheid benadert op een manier die niet meer te onderscheiden is van geluk, dan is een huisarts niet langer een gezondheidsbevorderaar, maar een geluksbevorderaar. Als je dat aan huisartsen voorlegt, ontstaan levendige discussies."

Door gezondheid gelijk te stellen aan geluk ontstaat het risico van over-medicalisering; precies waar Huber voor waarschuwde ten aanzien van de definitie van de WHO. Problematisch vindt Van Tol daarnaast de maakbaarheidsgedachte dat gezondheid met de juiste leefstijl daadwerkelijk voor iedereen te realiseren zou zijn. "Als je daar inderdaad vanuit gaat, is het nog maar een kleine stap naar het idee dat ziekte je eigen schuld is. Dat lijkt me zeer onwenselijk. Gezondheid is alleen geluk in de zin dat gezond zijn voor een groot deel gewoon een kwestie is van mazzel hebben. En als je dat vergeet, kan het gedachtegoed van positieve gezondheid ertoe bijdragen dat we niet meer solidair zijn met mensen met leefstijlgerelateerde ziekten."

Risico

Het bovenstaande levert in gesprekken met huisartsen in opleiding en huisartsenopleiders boeiende discussies op, stelt Van Tol. "Discussies die ik belangrijk vind om te voeren, want het is belangrijk dat huisartsen

hun patiënten niet met een schuldgevoel opzadelen. In gesprekken hoor ik bij huisartsen soms frustratie en zelfs weleens openlijke irritatie over mensen die niet gezond leven. Gelukkig heeft de sympathie voor deze mensen nog steeds de overhand, maar dit tegengeluid is er wel en dat is zorgelijk. Ook een verstokte roker met longkanker verdient troost."

Waar gezondheid volgens de definitie van de WHO een recht was, is het nu een burgerplicht geworden, concludeert Van Tol. "Ik zie ook dat huisartsen beleidsmatig onder druk worden gezet op het onderwerp leefstijl. Daar zit dus een risico in en daarover ga ik graag met ze in gesprek."

Tegengeluid

Een interessant tegengeluid ziet Van Tol in de recente publicatie *Gezondheidsverschillen voorbij* van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving. "RVS-voorzitter Jet Bussemaker schrijft in dit essay dat het stimuleren van een gezonde leefstijl maar een matig effect heeft, vooral bij mensen die toch al minder goed af zijn", zegt hij. "Het is daarmee geen pleidooi om de individueel gerichte benadering te staken, want die heeft ook goede facetten in zich, maar wel om die te nuanceren door ook te kijken naar de omgeving waarin mensen leven. De grootste gezondheidswinst komt niet van artsen, stelt Bussemaker, maar van macro-ingrepen in de samenleving, zoals goede riolering, onderwijs en werkgelegenheid. Dat is natuurlijk ook zo. Dat besef en de oproep aan zorg en politiek om de omstandigheden van achterblijvers te verbeteren, vormt een gezond tegengewicht tegen het beroep op de individuele verantwoordelijkheid van mensen voor hun eigen gezondheid. De vraag is of huisartsen ook daar een rol in kunnen of willen spelen." <<

Donald van Tol is groepsbegeleider en vakdocent aan de huisartsenopleiding van het UMC Groningen. Ook is hij docent sociologie van gezondheid, welzijn en zorg voor de masterroute van de afdeling sociologie.